

Ю.Р. Москальова

МАТЕРІАЛИ ДІЛОВОДСТВА ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА БЕЗДОГЛЯДНОСТІ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII — ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті проведений джерелознавчий аналіз матеріалів діловодства щодо проблем дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України з другої половини XVIII – до початку XX ст. Подано класифікацію джерел даної групи, їх аналіз, визначено інформативний потенціал. Доведено, що матеріали діловодства представляють наймасштабнішу групу джерел за обраною проблематикою як за кількістю, так і за змістом. Діловодна документація звертає увагу дослідника на кількість благодійних установ різних типів, їх внутрішнє функціонування, фінансування, основні заняття вихованців. Звіти, матеріали ділового листування, донесення виступають цінними джерелами, оскільки відтворюють сутність існування благодійних товариств і закладів опіки зсередини, ілюструють ставлення окремих осіб до справ благодійності та піклування в регіоні.

Ключові слова: діловодна документація, опіка, благодійність, дитячі притулки, піклувальники.

У висвітленні питань дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України імперського періоду досить важливим є комплекс діловодної документації. Цей вид документів регулює відносини між окремими представниками суспільства, в силу чого є наймасштабнішим серед інших. За видами документи цієї групи надзвичайно різноманітні. Особливість джерел цього виду визначається тим, що вони відображають історичну дійсність з позиції представників суспільства. Основними видами матеріалів діловодства зазначеного періоду є: нормативна документація (положення, правила, інструкції тощо), протокольна (журнали), звітно-довідна (звіти, доповіді, записки), облікова (книги, журнали, реєстри вхідних і вихідних паперів) та ін.

Загалом питання благодійності в Російській імперії розглянуто в роботі І. Гребцової та С. Накаєвої [1], де висвітлено роль жінки у становленні державного піклування і громадської благодійності на Півдні України. Діяльність єврейських дитячих закладів Одеси представлені в кандидатській дисертації Ю. Гузенка [2]. З-поміж науковців, що зверталися до розробки проблеми благодійності на території Таврійської губернії, слід відзначити дослідження Ю. Богінської [3]. Одну з найкращих реконструкцій історії окремого благодійного закладу Таврійської губернії здійснила сімферопольська дослідниця О. Бобкова [4]. Окреме місце посідають дослідження А. Савочки, у яких розглянуто історію становлення та розвитку благодійних товариств Таврійської губернії у XIX – на початку XX ст. [5]. З-поміж інших українських науковців дана тематика опрацьована в роботах Ф. Ступака, О. Друганової, Н. Сейко та ін. [6]. У 2012 р. вийшла друком стаття Н. Гончарової, у якій зроблено джерельний аналіз періодичного видання «Вестник благотворительности» [7]. Однак, джерелознавчі студії з зазначеної проблематики залишаються малочисельними.

Метою даної розвідки є вивчення інформативного потенціалу діловодної документації, особливостей даного комплексу джерел.

Широкого розгалуження матеріали діловодства набувають в період другої половини XVIII ст. після губернських реформ Катерини II. Результатом реформи 1775 р. стала ліквідація більшості колегій, з яких були залишені лише три: Закордонних справ,

Військова і Морська. Нові губернські «Установи», що знаходилися в руках дворянства, підкорялися безпосередньо Сенату і правителю. Саме "Установи" детально визначили не лише місце і функції «присутственных» місць: губернського правління, казенної палати, судових установ та ін., але і порядок діловодства в цих установах, узгоджений із Генеральним регламентом.

Найбільшою групою джерел діловодного характеру з питань дитячої безпритульності та бездоглядності виступають численні звіти добродійних товариств, сирітських будинків, інших закладів опіки. Звіти дають велику кількість фактичних даних про особовий склад товариств, фінансові відомості щодо кошторису, прибутків і видатків за певний період роботи (переважно за один рік), кількість осіб, які отримали допомогу.

Серед добродійних об'єднань Херсонської губернії найпомітніше місце посідали Херсонське і Миколаївське громадські благодійні товариства, Одеське жіноче благодійне об'єднання. Останнє було найстарішим. Період Кримської війни вніс свої корективи у діяльність Одеського жіночого благодійного товариства. Через збільшення кількості покинутих дітей перед товариством постало питання розширення приміщень для безпритульних. Так, у звіті даного товариства за 1859 р. міститься інформація про відкриття відділення для сиріт віком до 3 років [8, с. 12].

У 1859 р. за активної участі Є.К. Воронцової в Одесі був відкритий будинок для сиріт-хлопчиків, названий на честь чоловіка – Михайло-Семенівським сирітським будинком. У звіті закладу за жовтень 1878 р. містяться відомості про кількість вихованців: на кошти засновниці до дитячого будинку було прийнято 30 вихованців, пізніше – ще 50 дітей, утримання яких здійснювалося за рахунок коштів товариства [9, с. 633].

На початку 60-х рр. XIX ст. громадськість почала проявляти дедалі більший інтерес до благодійної діяльності. У зв'язку з цим збільшилася кількість прохань про дозвіл на відкриття нових добродійних об'єднань. Так, наприклад, у 1861 – 1863 рр. Міністерство внутрішніх справ отримало 43 таких прохання [10, с. 135].

Значущим, в плані соціального захисту дітей, є історія існування Одеського єврейського сирітського товариства, який бере свій початок в 1868 р. як відділення для хлопчиків при Одеській Талмуд-Торі.

За даними звітів, 20 листопада 1868 р. єврейська громада отримала дозвіл Новоросійського генерал-губернатора П. Коцебу на відкриття сирітського будинку, який зазначав, що вважає можливим «дозволить открытие просимой богадельни, относя содержание оной на сет могучих быть пожертвований» [11, с. 4]. Відділення було відкрито 9 травня 1868 р. в пожертвованому А. Бродським будинку і поступило до відомства комітету Талмуд-Тори під опікою Є. Соловейчика і Ю. Гессена [12, с. 6]. Статут сирітського відділення був затверджений (з деякими змінами) Міністерством внутрішніх справ 31 грудня 1879 р. [13, с. 5-6].

23 березня 1880 р. на першому засіданні Опікунської ради було вирішено прийняти в відання ради сирітське відділення при Талмуд-Торі з 45 вихованцями, недоторканим капіталом на суму 51 000 руб. відсотковими паперами, будинком на Олександрівському проспекті та 50 000 руб. готівкою, що були пожертвовані А. Бродським на спорудження самостійного сирітського притулку. Залишалось придбати місце на вулиці Базарній і розпочати будівництво сирітського закладу [14, с. 56].

Дані зі звітної документації свідчать: на березень 1880 р. кількість сиріт у відділенні становила 45 хлопчиків; на грудень 1881 р. – 60 хлопчиків і 30 дівчаток; на січень 1891 р. – 162 вихованця (110 хлопчиків і 52 дівчинки); на 1 січня 1900 р. – 235 сиріт (183 хлопця і 52 дівчинки) [15, с. 4]. Це підтверджує той факт, що фінансова підтримка з боку населення та влади давала можливість Опікунській раді збільшувати

кількість опікуваних дітей та покращувати якість їх життя. У 1900 р. було додатково відкрито два класи для дівчаток [16, с. 6-7].

Аналіз діловодної документації дає підстави говорити і про життя вихованців після закінчення основного курсу навчання. Так, по закінченні училища і досягненні 12-13-річного віку вихованці переводилися в майстерні або на землеробську ферму, де в вечірні години під керівництвом викладача займалися повторенням пройденого в училищі матеріалу, отримували знання, необхідні реміснику та землеробу [17, с. 6-7]. У звіті сиротинця за 1896 рік є підтвердження про розгалуження навчально-господарської діяльності закладу. Окрім саду, городу, поля, виноградників, худоби, майстерні діти проводили час на екскурсіях (зокрема, на великих садових ділянках), з 1895 року – у власній оранжереї, побудованій зразкової теплиці [18, с. 5].

Як зазначалося у звіті дитячого закладу за 1891 р., на початку 90-х рр. XIX ст. опікунська рада домагається виділення в постійне користування сирітському будинку земельної ділянки у розмірі 40 дес. під влаштування землеробської ферми для поглибленого вивчення основ господарської справи. Одразу ж на ферму для ведення робіт переведено 12 хлопчиків і 3 дівчат [19, с. 6]. Відтепер діяльність вихованців набувала характеру навчально-господарського.

Цікавим є той факт, що звітна документація містила інформацію про покарання в Одеському єврейському сирітському будинку. Наприклад, за порушення дисципліни діяло «взыскание в виде лишения отпуска в субботу» [20, с. 5]. Велику увагу приділяли й якості навчання (особливо знанням з російської мови, математики, Закону Божого та господарської майстерності). Підтвердженням виступає інформація зі звіту за 1893 р., де вказано, що з 98 дітей переведено до наступного класу – 63, закінчили курс – 9, тобто решта – 26 учнів – залишилися на повторний курс [21, с. 10].

Опіка сиротами була одним з напрямків діяльності Товариства допомоги бідним євреям міста Миколаєва [22, с. 3]. Такого висновку можна дійти, аналізуючи звітну документацію цієї установи. Вже у 1901-1902 рр. визначилися основні напрямки просвітницької діяльності, які зберігалися весь період існування Товариства. Був створений тимчасовий притулок для дівчат-сиріт, в якому на повному утриманні перебували 36 безпритульних. На потреби закладу був створений спеціальний фонд. В одному зі звітів подано інформацію про додаткові шляхи фінансування закладу - влаштовано благодійну виставу 8 грудня 1901 р., яка принесла 529 руб. 85 коп. прибутку, та благодійний вечір у міському зібранні 3 лютого 1902 р. [23, с. 25].

У звіті за 1906 р. знаходимо інформацію, що восени цього ж року товариство відкрило пересувний шкільний музей, який почав обслуговувати безкоштовні єврейські школи, що отримували субсидії від товариства. Частина грошей на влаштування музею надав Санкт-Петербурзький комітет «Общества распространения просвещения между евреями в России» [24, с. 13].

Подібний заклад існував і в Криму. Заснований у Сімферополі у 1893 р., притулок для дівчат-сиріт значно розширив свою діяльність. Як свідчить звіт закладу, кількість місць у закладі поступово збільшувалася, досягнувши 1908 р. 70-ти [25, с. 4-6]. До того ж, у звітах Сімферопольського товариства подано інформацію про вдале влаштування дівчат після випуску з притулку.

В Одесі Товариство піклування про бідних і безпритульних єврейських дітей, яке виникло у 1899 р., утримувало дитячу безкоштовну їдальню, денний притулок, інтернат та майстерню рукоділля для матерів. Товариство здійснювало допомогу не лише безпосередньо дітям-сиротам, а й батькам – у вигляді надання роботи, позик. Найбідніші родини отримували вугілля, мацу. Згідно зі звітом установи 1901 р. у їдальні годували від 130 до 280 дітей [26, с. 9].

Ще одним закладом, де заохочували та навчали дітей ремісничій справі, став притулок міського «Попечительства детских приютов» Відомства установ імператриці Марії. Заклад розпочав свою діяльність у 1903 р. на околиці Севастополя. Першочергово до закладу було зараховано 26 хлопчиків, але до кінця 1916 р. кількість дітей зросла до 50 [27, с. 64-67]. Вихованці приділяли увагу фізичній підготовці, військовій вправності, застосовували навички з уроків фізики та хімії безпосередньо на практиці.

Одним із негативних наслідків бездоглядності стало пияцтво серед підростаючого покоління. З 1896 р. у Миколаєві функціонував «особый комитет попечительства о народной трезвости». У 1906 р. при Миколаївському товаристві допомоги дітям нужденних робітників було відкрито безкоштовну школу-майстерню, на функціонування якої Комітет виділяв гроші [28, с. 15]. Пізніше Комітет розширив сферу своєї діяльності. На період літніх канікул для дітей влаштовували садок-школу, щоб запобігти негативним наслідкам бездоглядності. Щоденно цей садок відвідували 300-400 дітей, але недостатнє фінансування дозволяло забезпечити елементарним харчуванням лише 90 найбільш вразливих дітей. Ці діти щоденно отримували по склянці молока і скибці чорного хліба [29, с. 18]. Установи такого типу підштовхували населення не залишатися байдужими до дітей, які опинилися в умовах впливу вулиці, та запобігати розповсюдженню хуліганства, крадіжок, пияцтва.

Звіти благодійних товариств надають нам цікаву інформацію щодо фінансування цих установ. Як відомо, значна сума надходила завдяки добровільним пожертвуванням та різного роду благодійним заходам. Зокрема, до Миколаївського благодійного товариства за 1909 р. грошові надходження були: з катка; від купальні; за гру притулкового оркестру; від проведених влітку гулянь та лотерей-алеґрії; з вистави, влаштованої у цирку 8 травня; від спектаклю, який відбувався в театрі Я.Я. Шеффера, – разом на суму 4722 руб. 82 коп. [30, с. 30]. Деякі гроші чи майно організація отримувала за духовною спадщиною. У 1900 р. грецький підданий Василь Герасимович Інґлезі заповів притулку Миколаївського благодійного товариства кам'яну лавку. Вона повинна була перейти у власність притулку через десять років після його смерті.

Миколаївське благодійне товариство поступово розширяло напрямки своєї роботи. Так, 26 жовтня 1903 р. було офіційно відкрито в притулку для дітей старшого віку міністерську народну школу. З утворенням такої школи вихованці притулку отримували освіту, і всі, хто її закінчував, користувалися такими ж правами і пільгами, як і випускники земських шкіл та шкіл Міністерства народної освіти. Товариство взяло на себе всі витрати з утримання школи в перший рік її існування. У 1909 р. Міністерство народної освіти виділило для школи 600 руб., саме товариство сплачувало 780 руб. [31, с. 12].

Важливою інформацією, яку містили звіти благодійних організацій, є відомості про членів товариств, їх кількість. Як приклад, на 1 січня 1910 р. у складі Миколаївського благодійного товариства перебувало 13 почесних та 221 дійсний член, а на 1 січня 1911 р. – 13 почесних та 223 дійсних [32, с. 2].

Подібною була ситуація і в Херсонському громадському благодійному товаристві, що спрямовувало свою діяльність на допомогу найбільш вразливим верствам населення. На 1 січня 1898 р. воно нараховувало 11 почесних та 244 дійсних члени [33, с. 3].

22 серпня 1864 р. розпочинає роботу Одеське товариство для піклування про немовлят і породіль. Цікавим є той факт, що притулок для немовлят, який існував при товаристві, не ставив за мету постійне утримування сиріт, а лише приймав і передавав дітей до нових родин [34, с. 630]. У звіті товариства містяться данні про те, що товариство брало на себе повноваження контролю за тими родинами, куди віддавали дітей. Для цього залучалися і народні вчителі, і місцеве населення. Відомості про

наявність покинутих батьками дітей містять і так звані «отношения» та «удостоверения» місцевих органів влади та різних організацій міста Одеси [35, арк. 118].

Особливо гостро постала проблема дитячої безпритульності та бездоглядності в період і після Першої світової війни. На теренах Херсонської губернії утворювалися різні філантропічні об'єднання, що допомагали родинам тих, хто пішов на фронт. Але цілеспрямованої допомоги саме дитячим закладам опіки в цей час практично не спостерігається.

Своєрідною групою діловодної документації є «обзоры» діяльності благодійних закладів. Даний вид документів демонструє напрямки діяльності опікунських установ: заняття в сиротинцях, шляхи фінансування, інформація про почесних членів. Так, наприклад, 25 липня 1914 р. у Миколаєві було утворено Товариство допомоги родинам нижніх чинів, яких призвали на військову службу, що видавало грошову підтримку найбільш бідним родинам військових [36, с. 2]. Зокрема, зустрічаємо мало документів, які б саме у зазначений період демонстрували підтримку саме дітей, які опинилися без батьківської опіки. Допомога органів опіки спрямовувалася переважно на родини військових. Так, своєрідним джерелом на підтвердження цього виступають «рemarkи». Під 1917-м роком знаходимо документ: «Канцелярия Попечительства проситъ Вас, М.Г., произвести вновь обследование семейного и материального положения просителя», яким підтверджується перевірка стану сімей військовослужбовців і, за потреби, їм надається матеріальна допомога [37, арк. 8].

Діловодна документація закладів опіки демонструє, що початок Першої світової війни не тільки негативно вплинув на стан справ добродійних установ, але й стимулював зростання благодійної та суспільної активності в регіоні. Так, члени Романівського комітету для опіки сиріт селянського стану під час засідання 18 червня 1916 р. затвердили рішення про відкриття в Мелітополі нового дитячого притулку. Для цієї справи асигнували 1550 руб. Представники місцевого відділення комітету, отримавши гроші, не встигли винайняти приміщення для сиріт, тому 13 вихованців розподілили серед городян з платнею 15 руб. на місяць за кожну дитину. Погіршення економічної ситуації в країні 1917 р. завадило відкрити установу через брак коштів [38, с. 132].

Ще одним видом діловодної документації є «прошение», що у XIX ст. прийшло на зміну «челобитным». Зазвичай використовували подібний вид документа для висловлення офіційного прохання чи звернення, що мали на меті отримати дозвіл на задоволення певної потреби. Прикладом виступає «Прошение одесского градоначальника Новороссийскому и Бессарабскому генерал-губернатору о разрешении сбора пожертвованной на Еврейский сиротской дом», де міститься інформація про недостатність фінансування вказаного сиротинця лише за участі одного почесного громадянина Абрама Бродського. Важливим є повідомлення про чисельність дітей у даному закладі та розрахунок щодо щорічних витрат. Так, на жовтень 1867 р. у сирітському будинку перебувало 20 вихованців, утримання яких обходилося по 1900 руб. на рік [39, с. 129-130].

«Прошения» містять інформацію про залучення додаткового фінансування для заохочення вихованців сирітських закладів до навчання, тобто затвердження стипендій. Одеський єврейський сирітський будинок зберігав пожертвувані піклувальниками та місцевими жителями кошти в Одеській конторі державного банку. За ініціативи одеського міського голови Г. Маразлі пропонувалося залучити кошти, що накопичувалися із відсотків на утримання суми в банку, для затвердження стипендії у даному сирітському закладі.

Привертають увагу матеріали діловодства Миколаївської міської думи, що зберігаються у фонді Державного архіву Миколаївської області. Прикладом «прошения»

є справа «о принятии внучки в женскую прогимназию за счет города» датована 1902 роком, за авторством Долганової І.П. [40, арк. 2]. Цей документ демонструє допомогу місцевих органів влади не лише безпритульним дітям, а й усім нужденним.

Журнали, як обліковий вид матеріалів діловодства, надають відомості про заснування, напрямки роботи, кількість вихованців та опікунський склад сиротинців, кошторис видатків і доходів. В ХІХ ст. активно відкриваються окремі заклади для дітей із різними фізичними вадами. Подібним закладом було училище-хутір для глухонімих дітей в місті Олександрівську (нині Запоріжжя) Катеринославської губернії, засновником якого був міський голова Фелікс Францович Мовчановський. Даний заклад опікувався не лише дітьми з повноцінних сімей. За інформацією одного з «Журналов» засідань Катеринославських Губернських Земських Зборів за 1913 рік зі 156 дітей, що навчалися в училищі, 80% були вихідцями з селянських родин, при чому кожна родина давала «подписку», що діти перебуватимуть в училищі протягом 8 років без «отпущений» [41, с. 266]. Цей факт виступає свідченням того, що більшість із цих дітей не мали належного догляду з боку батьків, які, у свою чергу, мусили більшість свого часу віддавати роботі.

Крім того, журнали засідань місцевих органів влади містять інформацію й про фінансову підтримку нужденних єврейських дітей. Зокрема, в журналі засідань Катеринославської міської думи за лютий 1903 р. знаходимо запис: «Екатеринославские купцы Меер, Абрам, Вульф, Герш Добрускин внесли в кассу городской управы 2 билета закладных с выигрышами листа Государственного Дворянского Земельного Банка... в пользу бедных еврейских мальчиков на учение вне Талмуд-Торы» [42, с. 45].

Скрутне фінансове становище як опікунів, так і повноцінних сімей демонструє ще один вид діловодної документації – листування організацій, приватних установ. Так, серед матеріалів листування між міською управою міста Миколаєва та місцевою опікунською радою за 1874-1875 рр., знаходимо відомості про «освобождение бедных учениц морской женской гимназии от уплаты за обучение» [43, арк. 3].

На підтвердження цього факту виступає діловодна документація училища-хутора для глухонімих дітей у м. Олександрівську Катеринославської губернії. У 1900 р. на зборах Земської управи одногосно постановили відраховувати щорічно на користь навчального закладу по 1 000 руб., про що сказано в листі одного з членів Земської управи до місцевого губернатора. Подібний спосіб фінансування є поодиноким для того часу, що не може не викликати інтерес з боку дослідників [44, с. 98-112].

У контексті джерелознавчого дослідження матеріалів діловодства важливого значення набувають проблеми оцінки достовірності вміщеної інформації, а відтак – і можливостей її повноцінного використання при вивченні діяльності закладів опіки, благодійної діяльності окремих представників населення. На рівень достовірності даних документів впливали як умови укладання первинного тексту, його наступне переопрацювання (більшою мірою стосується звітів), так і мета укладання того чи іншого документа, прийняття до уваги інтересів тих осіб, які безпосередньо були причетні до справи. Важливо мати індивідуальний підхід до опрацювання кожного документа, залучати інші види документів, за їх наявності.

Комплекс діловодної документації, який сформувався в результаті управлінської діяльності опікунських закладів, приватних дитячих установ, належить до наймасштабніших і найбільш цінних у джерельному відношенні різновидів діловодних матеріалів. Чітке розуміння умов його формування, специфіки функціонування, а також особливостей його внутрішньої структури, змістовного наповнення, рівня достовірності зафіксованої інформації дозволяє більш відповідально поставитися до залучення журналів, звітів, «прошених» в якості історичного джерела. Група діловодної документації виступає найінформативнішим з наступних питань: внутрішнє життя

сиротинців, господарська діяльність, справи освіти, роль піклувальників у подоланні явищ безпритульності та бездоглядності дітей. Матеріали містять інформацію щодо чисельності сирітських установ, національного колориту як піклувальників, так і вихованців, еволюції закладів дитячого типу. Без використання документів діловодства неможливе повноцінне дослідження діяльності закладів опіки на території Півдня України в боротьбі з подоланням явищ дитячої безпритульності та бездоглядності.

Список використаної літератури

1. Гребцова И. С. Очерки развития женского благотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX ст.) / И. С. Гребцова, С. А. Накаева. – Одесса, 2007. – 280 с. ; Grebtsova I. S. Ocherki razvitiya zhenskogo blagotvoritel'nogo dvizheniya na yuge Rossiyskoy imperii (pervaya polovina KhIKh st.) / I. S. Grebtsova, S. A. Nakaeva. – Odessa, 2007. – 280 s.

2. Гузенко Ю. І. Становлення і діяльність благодійних об'єднань на півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст.: на матеріалах Херсонської губернії : дис. на ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Юрій Іванович Гузенко; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2004. – 241 с. ; Huzenko Yu. I. Stanovlennia i diialnist blahodiinykh obiednan na pivdni Ukrainy v druhi polovyni XIX – na pochatku XX st.: na materialakh Khersonskoi hubernii : dys. na ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / Yurii Ivanovych Huzenko; Cherkas. nats. un-t im. V.Khmelnytskoho. – Cherkasy, 2004. – 241 s..

3. Богінська Ю. В. Історичні аспекти розвитку опіки дітей у Криму / Ю. В. Богінська // Наука і освіта. – 2006. – №1/2. – С. 61-62 ; Bohinska Yu. V. Istorychni aspekty rozvytku opiky ditei u Krymu / Yu. V. Bohinska // Nauka i osvita. – 2006. – №1/2. – S. 61-62

4. Бобкова О. М. Адміністративна та культурно-просвітницька діяльність А. Я. Фабра на Півдні України (30-ті – перша половина 60-х рр. XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / Оксана Михайлівна Бобкова; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с. ; Bobkova O. M. Administratyvna ta kulturno-prosvitnytska diialnist A. Ya. Fabra na Pivdni Ukrainy (30-ti – persha polovyna 60-kh rr. XIX st.) : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 / Oksana Mykhailivna Bobkova; Dnipropetr. nats. un-t.. – Dnipropetrovsk, 2007. – 20 s.

5. Савочка А. М. Становлення і розвиток громадської благодійності в Таврійській губернії (XIX – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / А. М. Савочка ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2012. – 274 с. ; Savochka A. M. Stanovlennia i rozvytok hromadskoi blahodiinosti v Tavriiskii hubernii (XIX – pochatok XX st.) : dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 / A. M. Savochka ; Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova. – Odesa, 2012. – 274 s.

6. Ступак Ф. Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / Федір Якович Ступак ; Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 434 с. ; Друганова О. М. Розвиток приватної ініціативи в освіті України (кінець XVIII – початок XX ст.) : авт. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Олена Миколаївна Друганова; Харківськ.нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2009. – 45 с. ; Сейко Н. А. Добродійність у сфері освіти України (XIX – поч. XX ст.). Київський учбовий округ : моногр. / Н. А. Сейко. – Житомир, 2006. – 448 с. ; Stupak F. Ya. Blahodiinist ta suspilna opika v Ukraini (kinets XVIII – pochatok KhKh st.) : dys ... d-ra ist. nauk : spets. 07.00.01 / Fedir Yakovych Stupak ; Pereiaslav-Khmelnyts. derzh. ped. un-t im. H.Skovorody. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2010. – 434 s. ; Druhanova O. M. Rozvytok pryvatnoi initsiatyvy v osviti Ukrainy (kinets KhVIII – pochatok KhKh st.) : avt. dys. ... dokt. ped. nauk : spets. 13.00.01 / Olena Mykolaivna Druhanova; Kharkivsk.nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. –

Kharkiv, 2009. - 45 s. ; Seiko N. A. Dobrochynnist u sferi osvity Ukrainy (KhKh – poch. KhKh st.). Kyivskiy uchbovyi okruh : monohr. / N. A. Seiko. – Zhytomyr, 2006. – 448 s

7. Гончарова Н.О. Благодійна діяльність дворянства Південної України на сторінках "Вестника благотворительности" / Н. О. Гончарова // Інтелігенція і влада. - 2012. - Вип. 26. - С. 141-147 ; Honcharova N.O. Blahodiina diialnist dvorianstva Pivdennoi Ukrainy na storinkakh "Vestnyka blahotvorytel'nosti" / N. O. Honcharova // Intelihentsiia i vlada. - 2012. - Vyp. 26. - S. 141-147

8. Отчет правления Одесского женского благотворительного общества за 1859 год. – Одесса, 1860. – 19 с.; Otchet pravleniya Odesskogo zhenskogo blagotvoritel'nogo obshchestva za 1859 god. – Odessa, 1860. – 19 s.

9. Ведомости из отчета "Одесского общества попечения о младенцах и роженицах" // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. – 1878. – №20. – 15 октября. – 714 с. ; Vedomosti iz otcheta "Odesskogo obshchestva popecheniya o mladentsakh i rozhenitsakh" // Pribavleniya k Khersonskim eparkhial'nym vedomostyam. – 1878. – №20. – 15 oktyabrya. – 714 s.

10. Извлечение из отчета Министерства внутренних дел за 1861, 1862 и 1863 гг. – Санкт-Петербург., 1865. – 302 с. ; Izvlechenie iz otcheta Ministerstva vnutrennikh del za 1861, 1862 i 1863 gg. – Sankt-Peterburg., 1865. – 302 s.

11. Одесский еврейский сиротский дом (9 мая 1868 – 9 мая 1893 гг.). – Одесса : Типог. А. Шульце, 1893. – 69 с. ; Odesskiy evreyskiy sirotskiy dom (9 maya 1868 – 9 maya 1893 gg.). – Odessa : Tipog. A. Shultse, 1893. – 69 s. ;

12. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1891 г. – Одесса : Русск. типогр. Исаковича, 1892. – 76 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1891 g. – Odessa : Russk. tipogr. Isakovicha, 1892. – 76 s.

13. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1893 г. – Одесса: Типогр. Шульце, 1894. – 88 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1893 g. – Odessa: Tipogr. Shultse, 1894. – 88 s.

14. Моїсеєва Т. М. Одеський єврейський сирітський будинок (1868-1900 рр.) / Т. М. Моїсеєва // Інтелігенція і влада. - 2005. - Вип. 5. - С. 52- 63 ; Moiseieva T. M. Odeskiy yevreyskiy syritskiy budynok (1868-1900 rr.) / T. M. Moiseieva // Intelihentsiia i vlada. - 2005. - Vyp. 5. - S. 52- 63

15. Отчет о десятилетней деятельности попечительного совета Одесского еврейского сиротского дома (с 23 марта 1880 г. по 23 марта 1890 г.). – Одесса : Русск. типогр. Исаковича, 1890. – 14 с. ; Otchet o desyatiletney deyatel'nosti popechitel'nogo soveta Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma (s 23 marta 1880 g. po 23 marta 1890 g.). – Odessa : Russk. tipogr. Isakovicha, 1890. – 14 s.

16. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1890 г. – Одесса : Русск. типогр. Исаковича, 1891. – 71 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1890 g. – Odessa : Russk. tipogr. Isakovicha, 1891. – 71 s.

17. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1894 г. – Одесса : «Экономическая» типогр., 1895. – 80 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1894 g. – Odessa : «Ekonomicheskaya» tipogr., 1895. – 80 s.

18. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1896 г. – Одесса : «Экономическая» типогр., 1897. – 67 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1896 g. – Odessa : «Ekonomicheskaya» tipogr., 1897. – 67 s.

19. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1891 г. – Одесса : Русск. типогр. Исаковича, 1892. – 76 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1891 g. – Odessa : Russk. tipogr. Isakovicha, 1892. – 76 s.

20. Отчет Одесского еврейского сиротского дома за 1893 г. – Одесса : Типогр. Шульце, 1894 – 88 с. ; Otchet Odesskogo evreyskogo sirotskogo doma za 1893 g. – Odessa : Tipogr. Shultse, 1894 – 88 s.

21. Там само. – 88 с.; Tam samo. – 88 s.

22. Отчет о деятельности правления Общества попечения о бедных и бесприютных еврейских детях г. Одессы в 1901 г. Год третий. – Одесса, 1902. – 65 с. ; Otchet o deyatelnosti pravleniya Obshchestva popecheniya o bednykh i bespriyutnykh evreyskikh detyakh g. Odessy v 1901 g. God tretiy. – Odessa, 1902. – 65 s.

23. Отчет о суммах “Общества пособия бедным евреям г. Николаева” за 1901 г. – Николаев, 1902. – 65 с. ; Otchet o summakh “Obshchestva posobiya bednym evreyam g. Nikolaeva” za 1901 g. – Nikolaev, 1902. – 65 s.

24. Отчет о деятельности и суммах “Общества пособия бедным евреям г. Николаева” за 1906 г. – Николаев, 1907. – 51 с. ; Otchet o deyatelnosti i summakh “Obshchestva posobiya bednym evreyam g. Nikolaeva” za 1906 g. – Nikolaev, 1907. – 51 s.

25. Отчет Симферопольского благотворительного общества за 1891 год. – Симферополь, 1892. – 35 с. ; Otchet Simferopolskogo blagotvoritel'nogo obshchestva za 1891 god. – Simferopol, 1892. – 35 s.

26. Отчет о деятельности правления Общества попечения о бедных и бесприютных еврейских детях г. Одессы в 1901 г. Год третий. – Одесса, 1902. – 65 с. ; Otchet o deyatelnosti pravleniya Obshchestva popecheniya o bednykh i bespriyutnykh evreyskikh detyakh g. Odessy v 1901 g. God tretiy. – Odessa, 1902. – 65 s.

27. Отчет правления Евпаторийского армянского благотворительного общества имени «Айрик» покойного католика всех армян за 1913 год: 7-й отчетный год. – Евпатория, 1914. – 73 с. ; Otchet pravleniya Yevpatoriyskogo armyanskogo blagotvoritel'nogo obshchestva imeni «Ayrik» pokoynogo katolikosa vseh armyan za 1913 god: 7-yu otchetnyy god. – Yevpatoriya, 1914. – 73 s.

28. Отчет о деятельности Николаевского особого комитета попечительства о народной трезвости за 1914 г. – Николаев, 1915. – 33 с. ; Otchet o deyatelnosti Nikolaevskogo osobogo komiteta popечitel'stva o narodnoy trezvosti za 1914 g. – Nikolaev, 1915. – 33 s.

29. Там само. – 33 с.; Tam samo. – 33 s.

30. Отчет “Николаевского благотворительного общества” за 1909 г. – Николаев, 1910. – 53 с. ; Otchet “Nikolaevskogo blagotvoritel'nogo obshchestva” za 1909 g. – Nikolaev, 1910. – 53 s.

31. Там само. – 53 с.; Tam samo. – 53 s.

32. Отчет “Николаевского благотворительного общества” за 1910 г. – Николаев, 1911. – 71 с. ; Otchet “Nikolaevskogo blagotvoritel'nogo obshchestva” za 1910 g. – Nikolaev, 1911. – 71 s.

33. Отчет правления “Херсонского благотворительного общества” за 1896-1897 год. – Херсон, 1898. – 49 с. ; Otchet pravleniya “Khersonskogo blagotvoritel'nogo obshchestva” za 1896-1897 god. – Kherson, 1898. – 49 s.

34. Ведомости из отчета “Одесского общества попечения о младенцах и роженицах” // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. – 1878. – № 20. – 15 октября. – 714 с. ; Vedomosti iz otcheta “Odesskogo obshchestva popecheniya o mladentsakh i rozhenitsakh” // Pribavleniya k Khersonskim eparkhialnym vedomostyam. – 1878. – № 20. – 15 oktyabrya. – 714 s.

35. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.96. – Оп.1. – Спр.7. – 363 арк. ; Derzhavnyi arkhiv Odeskoi oblasti (dali – DАОО). – F.96. – Op.1. – Spr.7. – 363 ark.

36. Обзор деятельности “Общества пособия семьям нижних чинов, призванных на действительную военную службу, проживающим в пределах Николаевского

градоначалства (с 25 июля по 25 декабря 1914 года)”. – Николаев, 1914. – 7 с. ; *Obzor deyatelnosti “Obshchestva posobiya semyam nizhnikh chinov, prizvannykh na deystvitelnuyu voennuyu sluzhbu, prozhivayushchim v predelakh Nikolaevskogo gradonachalstva (s 25 iyulya po 25 dekabrya 1914 goda)”*. – Nikolaev, 1914. – 7 s.

37. ДАОО – Ф. 612. – Оп.1. – Спр. 5. – 113 арк.; ДАОО – Ф. 612. – Оп.1. – Спр. 5. – 113 арк.

38. Евреи Одессы и юга Украины / авт. - сост. Л. Г. Белоусова, Т. Е. Вепкова; Гос. архив Одесск. обл.; Междунар. евр. общин. Центр «Мигдаль». – Одесса, 2002. – Кн. 1 : (Кон. XVIII – нач. XX вв.). – 300 с., 16 ил.; (Труды Гос. Архива Одесск. обл. Т. VII) *Yevrei Odessy i yuga Ukrainy / avt. - sost. L. G. Belousova, T. Ye. Vepkova; Gos. arkhiv Odessk. obl.; Mezhdunar. evr. obshchin. Tsentr «Migdal»*. – Odessa, 2002. – Кн. 1 : (Кон. KhVIII – nach. KhKh vv.). – 300 s., 16 il.; (Trudy Gos. Arkhiva Odessk. obl. T. VII)

39. Там само. – 300 с., 16 ил.; Там само. – 300 с., 16 ил.

40. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). – Ф.222. – Оп.1. – Спр.1703. – 2 арк.; *Derzhavnyi arkhiv Mykolaivskoi oblasti (dali – DAMO)*. – F.222. – Op.1. – Spr.1703. – 2 ark.

41. Журналы заседаний Екатеринославского Губернского Земского Собрания 48-й очередной сессии 1913 г. с приложениями. – Екатеринослав : Типография губернского земства, 1914. – LXIII, 1847 с. ; *Zhurnaly zasedaniy Yekaterinoslavskogo Gubernskogo Zemskogo Sobraniya 48-y ocherednoy sessii 1913 g. s prilozheniyami*. – Yekaterinoslav: Tipografiya gubernskogo zemstva, 1914. – LXIII, 1847 s.

42. Быстряков А. Г. Евреи Екатеринослава-Днепропетровска (XVIII – начало XX в.) / А. Г. Быстряков. – Днепропетровск : Арт-Пресс, 2000. – 142 с. ; *Bystryakov A. G. Yevrei Yekaterinoslava-Dnepropetrovska (KhVIII – nachalo KhKh v.) / A. G. Bystryakov*. – Dnepropetrovsk : Art-Press, 2000. – 142 s. ;

43. ДАМО. – Ф.222. – Оп.1. – Спр.1512. – 4 арк.; ДАМО. – Ф.222. – Оп.1. – Спр.1512. – 4 арк.

44. Козыряцкая С. И. Деятельность училища-хутора глухонемых в городе Александровске в начале XX века / С. И. Козыряцкая // *Музейний вісник*. –2007. – №7. – С. 98-112 ; *Kozyryatskaya S. I. Deyatelnost uchilishcha-khutora glukhonemykh v gorode Aleksandrovske v nachale KhKh veka / S. I. Kozyryatskaya // Muzeynyi visnik*. –2007. – №7. – S. 98-112

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015 р.

Y. Moskaleva

**MATERIALS RECORDS AS SOURCES FOR THE HISTORY OF CHILDREN'S
HOMELESSNESS AND NEGLECT
IN THE SOUTH OF UKRAINE**

(the second half of the XVIII - beginning of XX century)

The article contains the source analysis record keeping documentation, which highlights the problems of children's homelessness and neglect since the second half of XVIII – early XIX century in the South of Ukraine. Research and development in this area allows us to enrich the knowledge on the activities of institutions of public charity in this period, the main groups record keeping documents on the basis of their analysis to fill in the gaps on the history of children's philanthropy. In the center of attention of the researcher have been numerous reports of societies. This group of documents contains information mainly of a statistical nature, and, in general, shows the internal atmosphere of the children's care homes. Numerous journals, regulations, rules, instructions illustrate the action of local authorities in the sphere of guardianship over homeless and street children. An important role is to pay and participate in child custody private benefactors. It is philanthropy resisted the growth of homelessness, raised educational and cultural level of the local population. Davagna documentation draws

the attention of the researcher on the number of charitable institutions of various kinds, the internal functioning of these institutions, issues of financing, the main occupation of the inmates. The author stated that the documents of office-work represent the largest group of sources for the history of children's homelessness and neglect of the region. This fact is, on the one hand, positive because it provides a wide information and negative, as some data are contradictions. Analysis of documents office is not only a valuable historical source in the light of the custody of homeless and neglected children in the South of Ukraine in the end XVIII – early XX century, and an interesting example of how the second half of the nineteenth century. acquires its expansion to non-state sphere of clerical work, allowing you to discover the topic of neonotonia.

Key words: *davagna documentation, care, charity, orphanages, Trustees.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Гедьо А.В., д.і.н., проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*

УДК 94(477.85-2=14)«16/17»:352/045

М. Podgayko

GREEKS OF UKRAINE IN THE LEGISLATIVE POLICIES OF THE RULING GOVERNMENT IN THE SECOND HALF OF XVII-XIX CENTURIES

The article is based on a comprehensive analysis of the sources and literature, determines the place of Greeks of Ukraine in the legislative policy of Hetman and the Imperial Government in the second half of the XVII-XIX centuries.

The stages of the privileged position of the Greek Community are studied. Nizhyn Greek Community can be called one of the first formed in the Ukrainian lands. Greek merchants were invited by the Government of Hetman Bohdan Khmelnytsky in the middle of the XVII century to enhance trade on Ukrainian lands which were in decline because of the events of the National Liberation War. Hetman Government encouraged foreign merchants. They were provided a number of rights and privileges. The result of the active and far-sighted government policy was the formation of Nizhyn Greek Community.

Hetman Government was subsequently substituted by the Russian Empire. However, at first this fact did not affect the development and activity of the Greeks. Nizhyn Greek life activity was regulated by complex of political and legal instruments which were produced by the Hetman and later Imperial power. Those legislative decisions taken during the XVII-XVIII centuries gradually fixed the privileged position of Nizhyn Greek Community.

However, after the liquidation of the Hetman Institute, the Government of the Russian Empire took a hard line on the centralization of the power in the country. The main issue that bothered the authorities is a privileged position of the members of the Greek Community. Among the benefits, which Nizhyn Greeks were using for a long period were: their own judiciary; the presence of seals; the right to conduct trading business freely; the prohibition of other authorities to interfere in the affairs of the Greeks; Nizhyn Greek Magistrate had the right to issue passports etc. All these caused concern of the authorities of the Russian Empire, which led to the gradual elimination of the privileged position of Nizhyn Greeks.

Thus, the article highlights the legal basis of Greek merchants stay in Ukraine; economic, geopolitical and legal factors that influenced the Nizhyn Greeks receiving special status, rights and privileges.